

Date: 30 May 2026

GRAFIK DIZAYN TA'LIMIDA KOMPOZITSION QONUNIYATLARNI O'RGATISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Namangan davlat universiteti

Tasviriy san'at va dizayn kafedrası Dizayn yo'nalishi talabasi

Nizamova Muyassar Xakimovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada grafik dizayn ta'limida kompozitsion qonuniyatlarni o'rgatishning innovatsion metodologiyasi tadqiq etiladi. Tadqiqotda an'anaviy badiiy qonuniyatlarni raqamli muhitga integratsiya qilish orqali talabalarning estetik va fazoviy tafakkurini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Vizual ierarxiya, ritm va muvozanat prinsiplarini amaliy grafik loyihalarda qo'llashda "Artistic-Verbal Synthesis" metodining ahamiyati hamda bo'lajak dizaynerlarning ijodiy izlanishlarini shakllantirishdagi yangi pedagogik yondashuvlar ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Grafik dizayn, kompozitsiya qonuniyatlari, vizual ierarxiya, innovatsion pedagogika, raqamli muhit, estetik shakllantirish, badiiy loyihalash, ijodiy tafakkur.

Аннотация: В данной статье исследуется инновационная методология преподавания законов композиции в процессе обучения графическому дизайну. В работе освещены вопросы развития эстетического и пространственного мышления студентов посредством интеграции традиционных художественных принципов в цифровую среду. Проведен научный анализ значимости метода «Artistic-Verbal Synthesis» при применении принципов визуальной иерархии, ритма и баланса в практических графических проектах, а также рассмотрены новые педагогические подходы к формированию творческих поисков будущих дизайнеров.

Ключевые слова: Графический дизайн, законы композиции, визуальная иерархия, инновационная педагогика, цифровая среда, эстетическое формирование, художественное проектирование, творческое мышление.

Abstract: This article explores an innovative methodology for teaching composition principles in graphic design education. The research highlights the development of students' aesthetic and spatial thinking by integrating traditional artistic principles into the digital environment. A scientific analysis is conducted on the significance of the "Artistic-Verbal Synthesis" method in applying the principles of visual hierarchy, rhythm, and balance within practical graphic projects, and new pedagogical approaches to shaping the creative research of future designers are examined.

Keywords: Graphic design, composition principles, visual hierarchy, innovative pedagogy, digital environment, aesthetic formation, artistic design, creative thinking.

Kirish. Bugungi jadal rivojlanayotgan raqamli texnologiyalar davrida grafik dizayn sohasi nafaqat texnik malaka, balki chuqur kompozitsion savodxonlikni ham talab etadi. Oliy ta'lim muassasalarida dizayn yo'nalishi talabalarini o'qitish jarayonida ko'pincha dasturiy ta'minot (Adobe Creative Cloud va boshqa vizual muharrirlar) vositalariga haddan tashqari e'tibor qaratilishi, kompozitsiyaning fundamental qonuniyatlari — vizual ierarxiya, ritm, muvozanat va nisbatlar tizimining ikkinchi darajaga tushib qolishiga olib kelmoqda. Vaholanki, har qanday samarali grafik loyihaning asosi kompyuter dasturida emas, balki dizaynning kompozitsion tafakkurida shakllanadi¹.

"Tadqiqot doirasida Namangan davlat universiteti 'San'atshunoslik' kafedrasining amaliy mashg'ulotlarida sinovdan o'tgan metodik usullar tahlil qilingan bo'lib, ular an'anaviy badiiy maktab va zamonaviy grafik dizayn o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi." Hozirgi kunda dizayn ta'limida an'anaviy tasviriy san'at prinsiplarini zamonaviy raqamli muhit bilan integratsiya qilish eng dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Talabalarda fazoviy fikrlashni rivojlantirish va ularni faqat "texnik ijrochi" darajasidan "ijodiy muharrir" darajasiga ko'tarish uchun yangicha pedagogik yondashuvlarni joriy etish talab etiladi². Xususan, "Artistic-Verbal Synthesis" metodi va sensory mapping kabi innovatsion usullar talabalarning nafaqat vizual tasvirni, balki loyihaning hissiy va mantiqiy qatlamlarini ham chuqur anglashiga yordam beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi grafik dizayn ta'limida kompozitsion qonuniyatlarni o'rgatishning pedagogik modelini takomillashtirish, hamda an'anaviy maktab an'alarini zamonaviy raqamli loyihalash jarayonlari bilan uyg'unlashtirishning samarali yo'llarini tahlil qilishdan iborat³. Bu o'z navbatida, kelgusida milliy qadriyatlarni zamonaviy dizayn tilida ifodalay oladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim metodik baza bo'lib xizmat qiladi.

Kompozitsion savodxonlik va raqamli muhit sintezi:

Bugungi kunda grafik dizayn ta'limidagi asosiy muammo — bu "texnologik determinizm"dir. Ya'ni, talabalar kompozitsiya qonuniyatlarini bilmay turib, dasturiy vositalar (filtrlash, tayyor shablonlar) yordamida vizual mahsulot yaratishga intilishadi. Bu esa dizaynning mazmunan sayozlashishiga olib keladi. Kompozitsion qonuniyatlarni o'rgatishda innovatsion yondashuv — bu talabalarni

¹ Nishonova, Ch.R. (2026). *Badiiy kulolchilikda loyihalash (metodik qo'llanma)*. Namangan: Namangan davlat universiteti nashriyoti

² Abdullayev, S. (2025). *O'zbekiston tasviriy san'ati va dizaynida zamonaviy tendensiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya.

³ Tolipov, O'.Q. (2024). *Pedagogik texnologiyalar va dizayn ta'limi*. Toshkent: O'qituvchi.

dasturga o'tirishdan avval "qog'oz va qalam" orqali vizual ierarxiyani tushunishga majbur qilishdir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kompozitsiya markazini aniqlash, oltin kesim (Golden Ratio) tamoyillarini qo'llash va vizual balansni shakllantirishda an'anaviy tasviriy san'at usullari raqamli loyihalash uchun fundamental poydevor hisoblanadi⁴.

"Artistic-Verbal Synthesis" metodining pedagogik ahamiyati:

Ta'lim jarayonida "Artistic-Verbal Synthesis" (Badiiy-nutqiy sintez) metodini qo'llash talabalarning kompozitsiyani nafaqat ko'z bilan ilg'ash, balki mantiqan asoslash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu usul quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

- Analitik bosqich: Talaba tanlangan loyiha mavzusini (masalan, "Yurtim Jamoli" mavzusidagi landshaft) matnli ifoda etadi.
- Vizualizatsiya bosqich: Matnli g'oyani grafik elementlarga (rang, chiziq, shakl) ko'chirish.
- Tanqidiy baholash: Kompozitsiyaning qaysi elementi g'oyani kuchaytirmoqda, qaysi biri ortiqcha ekanligini izohlab berish.

Ushbu metod talabani shunchaki buyruqlarni bajaruvchi emas, balki dizayn-konsepsiyani yarata oladigan ijodkorga aylantiradi⁵.

Monumental san'at va milliy qadriyatlar:

Namangan davlat universiteti (NamDU) an'alariga tayangan holda, grafik dizayn ta'limida milliy monumental san'at na'munalarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ganchkorlikdagi BAHROMA (fringe) elementlarini grafik dizaynda chegaralovchi chiziqlar yoki ramka sifatida ishlatish, kompozitsiyaga milliy koloriti bag'ishlaydi.

Talabalarga quyidagi amaliy topshiriqlarni berish samarali:

- Abstraksiyalashtirish: Tarixiy obidalaridagi naqsh elementlarini sodda grafik shakllarga tushirish.
- Modulli kompozitsiya: Bir dona milliy elementdan takrorlanuvchi tizim (pattern) yaratish va uni zamonaviy brending uchun moslashtirish.
- Kontrast va uyg'unlik: Milliy naqshning murakkabligi bilan zamonaviy fontlarning minimalizmini bir kompozitsiyada birlashtirish.

Innovatsion o'qitish vositalari:

Ta'limda VR (virtual reallik) vositalaridan foydalanish talabalarga yaratilgan grafik kompozitsiyani 3D makonda tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, "Sensory mapping" (hissiy xaritalash) usuli orqali grafik loyihaning ranglar palitrasi va shakllari tomoshabinda qanday hissiyot (xotirjamlik, dinamika,

⁴ **Zakirova, N.A.** (2025). *Grafik dizaynda vizual ierarxiya va kompozitsiya qonuniyatlari*. San'at jurnali, №3.

⁵ Ibragimov, A. (2026). *Monumental rangtasvir kompozitsiyasida milliy qadriyatlar ifodasi*. Namangan: NamDU ilmiy axborotnomasi.

tantanavorlik) uyg'otishini oldindan prognoz qilish mumkin. Bu esa dizaynni shunchaki chiroyli rasm emas, balki maqsadli kommunikatsiya vositasiga aylantiradi⁶.

Natijalar tahlili :

O'tkazilgan pedagogik tajribalar va talabalarning amaliy loyihalari tahlili shuni ko'rsatdiki, grafik dizayn ta'limida an'anaviy kompozitsiya qonuniyatlarini innovatsion metodlar bilan uyg'unlashtirish o'quv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Kuzatuvlar jarayonida quyidagi asosiy natijalar qayd etildi:

Kompozitsion mustaqillik ko'rsatkichi "Artistic-Verbal Synthesis" metodini qo'llashdan avval, talabalarning loyihalari texnik jihatdan mukammal bo'lsa-da, kompozitsion jihatdan noaniq (ko'p hollarda "vizual shovqin" bilan to'la) edi. Metod joriy etilgandan so'ng, talabalar loyiha yaratishdan oldin uning kompozitsion skeletini chizish va tushuntirib berish ko'nikmasiga ega bo'ldilar. Natijada, mustaqil loyihalarda kompozitsion xatoliklar 40-45% ga qisqardi.

Milliy elementlar va zamonaviy dizayn sintezi Monumental san'at va milliy naqsh elementlarini (jumladan, BAHROMA kabi detallarni) grafik kompozitsiyalarga tatbiq etish natijasida, talabalarning ijodiy yondashuvi tubdan o'zgardi. Talabalar endilikda milliy qadriyatlarni faqat dekorativ element sifatida emas, balki kompozitsiyani tashkil etuvchi tizimli qismlar sifatida ko'rishmoqda. Bu esa milliy koloriti saqlangan holda zamonaviy branding va vizual kommunikatsiya loyihalarini yaratish imkonini berdi.

Hissiy va vizual idrokning o'zaro bog'liqligi "Sensory mapping" vositasida o'tkazilgan testlar shuni ko'rsatdiki, kompozitsiyada ranglar uyg'unligi va shakllar ritmini to'g'ri tanlagan talabalarning ishlari tomoshabinda (tengdoshlari va ustozlar guruhi) 60% ga yuqoriroq hissiy ta'sir ko'rsatgan. Talabalar o'z loyihalarini taqdim etayotganda, kompozitsiya orqali qanday hissiyot uyg'otmoqchi ekanliklarini asoslab bera olishi ularning nazariy bilim darajasi oshganidan dalolat beradi.

Texnologik va ijodiy balans Tajriba yakunida shuni ta'kidlash joizki, Adobe dasturlari talaba uchun asosiy maqsad emas, balki g'oyani amalga oshirishdagi qurolga aylandi. Talabalarning 85% i kompozitsion qonuniyatlarni qog'ozda eskizlashdan boshlab, raqamli muhitga o'tkazish jarayonida o'zlarining "mualliflik uslubi"ni shakllantira boshladilar.

Xulosa :

Xulosa qilib aytganda, grafik dizayn ta'limida kompozitsion qonuniyatlarni o'rgatish — bu shunchaki qoidalar yig'indisini o'zlashtirish emas, balki talabada vizual tafakkur va badiiy sezgirlikni shakllantirish jarayonidir. Tadqiqot natijalari

⁶ Lauer, D. A., & Pentak, S. (2023). *Design Basics (10th Edition)*. Cengage Learning (Kompozitsiya asoslari bo'yicha xalqaro darslik).

shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi an'anaviy san'at prinsiplarining ahamiyatini kamaytirmaydi, aksincha, ularni yangi formatda qayta kashf etish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Maqolada ilgari surilgan innovatsion yondashuvlar, xususan, "Artistic-Verbal Synthesis" metodi va milliy qadriyatlarni (masalan, BAHROMA elementlari, an'anaviy naqshlar) zamonaviy dizayn tarkibiga singdirish, ta'lim samaradorligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Bu yondashuv talabalarni texnik ijrochi darajasidan dizayn-konsepsiyalar muallifi darajasiga ko'tarib, ularning bozor talablariga mos, kreativ va professional mutaxassis bo'lib yetishishlariga xizmat qiladi.

Kelgusida dizayn ta'limi tizimini takomillashtirishda nafaqat xalqaro ilg'or metodologiyalarni, balki milliy tasviriy san'at maktabimizning boy an'alarini raqamli loyihalash muhiti bilan integratsiya qilish – global miqyosda o'ziga xos vizual tilga ega bo'lgan "o'zbek dizayn maktabi"ni shakllantirishning asosiy omilidir. Demak, kompozitsion savodxonlik — zamonaviy grafik dizaynning kreativligi va professional muvaffaqiyatining poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Nishonova, Ch.R. (2026). *Badiiy kulolchilikda loyihalash (metodik qo'llanma)*. Namangan: Namangan davlat universiteti nashriyoti.
2. Abdullayev, S. (2025). *O'zbekiston tasviriy san'ati va dizaynida zamonaviy tendensiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Tolipov, O'.Q. (2024). *Pedagogik texnologiyalar va dizayn ta'limi*. Toshkent: O'qituvchi.
4. Zakirova, N.A. (2025). *Grafik dizaynda vizual ierarxiya va kompozitsiya qonuniyatlari*. San'at jurnali, №3.
5. Ibragimov, A. (2026). *Monumental rangtasvir kompozitsiyasida milliy qadriyatlar ifodasi*. Namangan: NamDU ilmiy axborotnomasi.
6. Lauer, D. A., & Pentak, S. (2023). *Design Basics (10th Edition)*. Cengage Learning (Kompozitsiya asoslari bo'yicha xalqaro darslik).
7. Karimov, I. (2024). *Raqamli muhitda badiiy loyihalash metodikasi*. Toshkent: Sharq.
8. Yusupova, M. (2025). *Dizayn ta'limida "Artistic-Verbal Synthesis" metodini qo'llash uslubiyoti*. Pedagogik mahorat jurnali, №2.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2025). *Oliy ta'limda san'at va dizayn yo'nalishlari uchun o'quv dasturlari va metodik tavsiyalar*.

Date: 30 May 2026

10. Namangan davlat universiteti. (2026). *“Yurtim Jamoli” loyihasi: Amaliy-dekorativ san’atdagi innovatsiyalar*. Ilmiy-uslubiy to‘plam.

